

КНИНСКА ПРЕПРАНДИЈА: ОД ИНИЦИЈАТИВЕ И ОТВАРАЊА ДО ЗАТВАРАЊА

Апстракт: Сврха овог рада је да прикаже и анализира дуг пут у настојању книнске општине и њеног грађанства да се у Книну отвори препарандија (мушка државна учитељска школа). Иницијатива је покренута 1921. године, али и поред Одлуке министра просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, од 7. маја 1925. године, да ће се у Книну установити државна учитељска школа када се за њу нађу прикладне просторије и испуне услови – подизање нове зграде са интернатом, она је почела са радом тек 1949/50. школске године и то захваљујући стицају околности, а не нечијом вољом или интервенцијом. Међутим, школа је радила врло кратко – до школске 1951/52. године.

Кључне речи: Министарство просвете, Книнска општина, Препарандија (мушка државна учитељска школа) у Книну, одлука.

Током двадесетих и тридесетих година 20. века Книн је био загорска варош горње Далмације, којој су – било због географског положаја, било из економских и привредних разлога, а нарочито као свом центру – гравитирале многе друге општине: Врлика, Дрниш, Оклај, Кистање, Зрмања и Грахово, које су се налазиле на његовој периферији.¹ Представљао је трговачко и господарско средиште и главни пазар, нарочито стоке, јер је лежао на граници Босне и Хрватске. Био је главно железничко чвориште и гравитирали су му јужни део Лике и Бихаћког округа.²

У потпуности свесни чињенице да су ови крајеви за време аустријске владавине, а нарочито због својих националних осећања, били запуштени и занемарени, односно заостали а, с друге стране, имајући све услове да постану центар загорске Далмације и да нагло унапредују ако их државна власт и у скромној мери помогне, руководство и грађанство Книнске општине покреће иницијативу, марта 1921. године, за отварање једне средње школе и препаран-

---

¹ Архив Југославије, Министарство просвете Краљевине Југославије, у даљњем тексту: АЈ, 66–736–1193

² Исто

дије у Книну³, као установа нужних читавој загорској Далмацији. Као одговор на ову иницијативу, министар просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Светозар Прибићевић – примедба М. Ц.) доноси Одлуку, 7. маја 1925. године, у којој се каже:

"С особитим обзиром на културне потребе становништва загорске Далмације

ОДЛУЧУЈЕМ

да се у Книну установи државна учитељска школа, кад се за њу нађу прикладне просторије.

Но, како би било врло тешко наћи зграду, која би се дала адаптирати за школске потребе, старају се, да се подигне нова зграда о државном трошку. Зато примам понуду општине книнске од 4. маја ове године Број 864 по којој је приправна прихватити и бесплатно уступити држави подесно земљиште од којих шест хектара, а у непосредној близини вароши, где ће се подићи зграда за државну учитељску школу."⁴

У циљу реализације ове одлуке, односно испуњења обавезе коју је, као што је већ речено, Општина Книн преузела према држави својом Изјавом од 4. маја 1925. године – бесплатног уступања земљишта за подизање учитељске школе – 15. јануара 1930. године у Книну је потписан Уговор између Книнске општине, с једне стране, и Краљевине Југославије, с друге, којим је Општина Книн уступила држави (Краљевини Југославији / Министарству просвете), бесплатно, с правом укњижбе права власништва на њено име, одређене непокретности, односно земљишне честице (406, 414, 412/2 и 853, укњижене као "бића" 1, 2, 3 улошка 1743 земљишника за П. О. Книнско поље на име П. О. Книна /заједнице/).⁵

У јуну 1932. године, а на основу закључака општинског већа од 29. априла исте године, управа Книнске општине упућује министру просвете др Драгутину Којићу "преставку" којом тражи отварање учитељске школе у Книну, јер је у непосредној близини вароши Книна подигнута "државна зграда за учитељску школу са интернатом".⁶

У представци упућеној министру преко делегације, у саставу: Вељко Покрајац (општински начелник), Вјекослав Драчар (општински присједник) и Миро Шимуновић (општински већник), предвођене сенатором др Урошем

³ АЈ, 66–736–1193, *Dopis Opštine Kninske Opštinskoj upravi br. 1387/21. za otvaranje jedne srednje škole i preparandije u Kninu* (рукопис). Управитељ – потпис нечитак

⁴ АЈ, 66–736–1193, *Одлука министра просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца да се у Книну установи државна учитељска школа, кад се за њу нађу прикладне просторије*

⁵ АЈ, 66–736–1193, *Уговор о испуњењу обавезе, коју је општина Книн, изјавом својом бр. 864 од 4. маја 1925. године, преузела према Држави ради бесплатног уступа земљишта за зидање Учитељске школе у Книну*

⁶ АЈ, 66–736–1193, *Преставка општинске управе книнске општине министру просвете др Драгутину Којићу за отварање учитељске школе у Книну од 13. јуна 1932. године*

Десницом и народним послаником др Николом Суботићем, изложене су и следеће чињенице које указују на значај самог чина отварања школе:

"Подизањем учитељске школе у Книну, као центру Сјеверне Далмације, задовољава се не можда само једна часовита културна потреба загорске Далмације, него се уједно тим актом врши правда и једна здрава и смишљена државна политика, обоје као одговор на неправду и безумље, каквим је кроз 4 вијека туђинске непријатељске владавине било третирано становништво загорске Далмације, у огромној већини српскога племена, стотину хиљада душа по броју – осим оног дијела Лике и југозападне Босне, који такођер гравитирају Книну."⁷

У представци се даље говори о томе какву је просветну политику водила Аустрија према овом делу Далмације, односно да ни у Книну, а "ни на стотине километара било у ком правцу у опсегу Книна, није кроз вјекове подигнута ни једна... средња школа, док су у мјестима приморја, нарочито у Сплиту и Шибенику, гдје су се слијегали пензионери, начичкане све могуће, потребите и непотребне врсте школа. Наш је народ био намјерно занемариван. Аустријска рука није имала зањ разумијевања а још мање миловања. Можда је имала и зашто!"⁸

Книн се тада сматрао, али и с правом био, средиште Далматинске Загоре, јер се и легитимисао да то буде, како по свом природном положају, тако и по томе што је представљао чвориште железничког и путног саобраћаја, средиште власти и седиште војног гарнизона, а нарочито као носилац националне мисли и свести о задругарском и просветно-културном покрету.⁹

Поткрепљујући чињеницама ове наводе у "Преставци" се истиче да је народ Книнске општине деценијама манифестовао јединство душе и чежње са браћом из "нашег пијемонта" на Далматинском Косову (код цркве Лазарице), да је у Балканском и Првом светском рату послао у помоћ својој браћи више добровољаца него што их је дала читава Далмација, да је притекао у помоћ српском Црвеном крсту за време Балканског рата већом новчаном помоћи него сва остала Далмација, да је Книнска општина платила свој данак у крви приневши својим идеалима као жртву Онисима Поповића, да је ова општина пружила оружани отпор италијанској војној окупацији "ових крајева", да је народ ове општине са заносом поздравио Шестојануарску диктатуру као једини излаз из мучне политичке ситуације.¹⁰

У "Преставци" се даље наводи да је "народ ове општине показао... и доказао пуну свијест за свој просвјетно-културни напредак, кад је био кадар да за вријеме туђинске владавине, препуштен сам себи, својом сопственом снагом и средствима подигне у готово свих својих 25 села основне школе, док су друге општине дизале школе само са државном помоћи, или их уопште нијесу ни гра-

---

⁷ Исто

⁸ Исто

⁹ Исто

¹⁰ Исто

диле... кад је поред свега свога сиромаштва жртвовао пуни један милион динара да купи и поклони држави... читави један комплекс земљишта од 6 хектара – како је тражено – у сврху градње учитељске школе у Книну".¹¹

Настојећи да оживи задругарски покрет по севернодалматинским селима и да повеже задруге у једну органску целину, у Книну је основан Привредни савез, а читаву акцију на економском и културном пољу (обрада запуштене земље, оснивање пољопривредних установа, одржавање курса, подизање школа и ђачких домова, потпомагање ђака, оснивање соколских друштава на селу, сеоских читаоница и библиотека, одржавање домаћинских течајева итд.) – сконцентрисану у друштво "Привредно-културна Матица за Сјеверну Далмацију" – водио је Книн. У Книну су већ дуже време деловали Соколско друштво, Здравствена задруга, Женска задруга, Мљекарска задруга, Српска кредитна задруга, Мјесна задруга за пољопривредни кредит и државно добро (завештање др Ловре Монтија).¹²

С друге стране, према Книну су се стицале и у њему укрштале главне државне цесте са све четири стране (од Задра, Лике, Босне, Сиња, Сплита и Шибеника), а истовремено је представљао и железничко чвориште пруга са три стране (Хрватске, Босне и Приморја), што му је, природно, давало обележје центра загорске, односно северне Далмације, као и суседне Лике и Босне, које су му гравитирале, како у трговачком, односно економском, тако и у културном погледу. Управо имајући у виду све ове разлоге, представници Книнске општине су још 1921. године, одмах по одласку италијанских окупаторских власти из ових крајева, скренули пажњу централној власти на "сходност и националну потребу" да се баш у Книну (као најјачем центру) подигне и отвори учитељска школа, што је резултирало министровим обећањем да ће то бити и учињено чим се стекну услови из већ поменуте Одлуке из 1925. године.

У даљњем тексту "Преставке" министар се обавештава да је "зграда (школа са интернатом) сада готова, прибављен је и потпуни намјештај, као што је потпуно готова и зграда за станове наставника".¹³

О самом изгледу и трошковима подизања и опремања зграде школе са интернатом се каже: "По својој врсти и намјени ваљда најљепша и најзгоднија у читавој нашој држави, ова зграда својом монументалношћу, раскошношћу и репрезентативношћу носи част нашој младој краљевини... за коју је држава потрошила преко 8 милиона динара, а општина за ту сврху купљено земљиште и 1 милион динара".¹⁴

---

¹¹ Исто

¹² Исто

¹³ Исто

¹⁴ Исто

Препарандија – државна мушка учитељска школа у Книну, грађена 20-их година прошлог века¹⁵

Међутим, баш у време састављања "Преставке" била је најављена редукција неких средњих школа (у циљу спровођења државне штедње – примедба аутора), па су се из Шибеника могли чути, додуше појединачни, али због бојазни оправдани гласови, да би се Учитељска школа у Шибенику могла укинути, који су се зато устремили на Учитељску школу у Книну.

Као одговор на ове гласине, састављач "Преставке" (управа Книнске општине – примедба аутора), дајући, природно, предност Книну над Шибеником у погледу отварања учитељске школе, у самој "Преставци" наводи, уз још неке, и следеће разлоге:

1. Книн је, у свакој грани народног живота, показао далеко више животне снаге и смисла једног културног центра од Шибеника.
2. Учитељска школа у Книну је у средишту оне здраве народне масе, која ће са заносом и разумевањем посвећивати своју децу учитељском звању, да се она, опет, радо и предано врате своме селу, за разлику од школе у Шибенику, која прима децу из "уских малоградских улица", навикнуту свему више него народном животу, па се она не могу касније – као учитељи – навикнути на село, па траже и моле премештање с једног места на друго, што доводи до штетног прекида наставе и трошкова.
3. Школа у Шибенику није доказала оправданост свог опстанка, јер и са ионако великом школском територијом (цела северна и средња Далмација) ове године (1932 – примедба аутора) је уписала само 4 мушкарца. Можда је то јасан доказ да деца из приморских места

---

¹⁵ [<http://www.sibenik.in/poslovni-adresar/profil//1722.html> (31.1.2016)]

немају склоности за учитељско звање или, бар не, љубави да живе и раде у средишту и гроу народне масе. С друге стране, можда је узрок томе и то што Шибеник нема ни конвикт (ђачки, односно студентски дом – примедба аутора). Међутим, било једно или друго, учитељска школа у Книну и книнском подручју пружа обоје.

4. У Шибенику је само случајно и привремено, као у најближе место приликом сеобе власти и институција из изгубљеног Задра, смештена и учитељска школа. Школа у Шибенику не одговара својој сврси, нити има подесну зграду, јер је смештена у једну обичну војничку бараку, док је она у Книну репрезентативног изгледа.
5. Претежан број ђака шибенске школе био је женског пола, што је непожељно, јер градска женска деца не могу бити сеоске вође, ни у просветном, ни у националном, ни у соколском, а ни у привредном погледу.

Насупрот томе, у Книну је замишљена школа и изграђен интернат искључиво за мушку децу.

6. Осим теоријског школовања ђаци шибенске школе не могу у граду да стекну ниједно друго корисно знање, јер школа нема својих имања, нити има додира са селом, док свега пар ђака делује у соколу.

Насупрот томе, школа у Книну удовољава свим овим захтевима, јер има своје сопствено раскошно имање, а у непосредној близини и још једно узорно државно имање, док Соколско друштво у Книну (и по сеоским четатама) ради таквим еланом, да је једно од најбољих у читавој Далмацији.

Поред свега тога, Шибеник има ништа мање него пет средњих школа (женску средњу школу, класичну гимназију, реформну гимназију, нижу трговачку школу и подофицирску школу, осим бискупског семеништа), а уз то је за половицу пута ближе Сплиту, који има читавих 10 средњих школа, док Книн, као средиште загорске Далмације, а ни читаво њему гравитирајуће велико подручје, нема ни једне средње школе, што је, заиста, неправедно и дискриминишуће.¹⁶

"Преставка" се завршава гласним апелом и молбом министру просвете да се, у интересу неколико стотина хиљада занемареног народа читавог западног дела Приморске бановине и у интересу опште народне просвете, отвори учитељска школа у Книну.

Како "Преставка" није дала резултате, Книнска општина је и наредне (1933 – примедба аутора) године упутила Захтев министру просвете Краљевине Југославије др Раденку Станковићу за отварање учитељске школе. Позивајући се на Одлуку Министарства просвете од 7. маја 1925. године, у којој се каже да се, с обзиром на културне потребе становништва загорске Далмације, у Книну подигне државна зграда за учитељску школу са интернатом, у Захтеву се поно-

---

¹⁶ Исто

во наводи и следећим речима подсећа да су обезбеђени сви услови за њено отварање: "Зграде за школу, интернат и учитељске станове подигнуте су, набавлjen је намјештај, уведена електрика и водовод, све се... припремило за почетак школовања, а... одгодило се... цијело питање у недоглед".¹⁷ Међутим, ни овај апел није уродио плодом.

СТИЦАЈЕМ ОКОЛНОСТИ "Учитељска школа у Имотском, која је започела с радом школске године 1946/47, запала је у озбиљне тешкоће те се тражио начин да се тешкоће преброде".¹⁸ Наиме, ова школа "није се могла развити у потпуну школу (због помањкања наставног кадра и школског простора), те је имала само два разреда..., а потом су ученици настављали школовање у 3. разреду учитељских школа у Сплиту или Дубровнику".¹⁹ У таквим условима радила је три школске године, након чега су надлежни државни органи донели одлуку да се премести у Книн, где је већ постојао адекватан простор за ту намену. Тако је, игром случаја односно стицајем околности, пре него било чијом интервенцијом или заслугом, "Учитељска школа у Книну започела с радом школске године 1949/50... Дио ученика је ... пристигао из сплитске и задарске учитељске школе, које су у то вријеме биле прекрцане. У првој радној години Учитељска школа у Книну има три одјелења (два одјелења првог и другог разреда, те једно одјелење трећег разреда). У школској години 1950/51. школа организира и припремни разред".²⁰ Међутим, школа је радила врло кратко – до школске 1951/52. године. Затварање Учитељске школе у Книну "било је увјетовано разлогом што је број учитељског кадра био већ задовољавајући, што су остале далматинске учитељске школе у већим културним центрима могле задовољавати даљње потребе за учитељским кадром и што су, с обзиром на властиту наставно-кадровску ситуацију, могле у потпуности одговорити том задатку".²¹ Међутим, ако се зна да је у то време у целој ФНРЈ, а нарочито на простору тог дела Далмације, био изузетно висок проценат неписменог становништва, онда ови разлози имају призивку илузорности. Дужност директора вршили су: Никша Саблић, Јуре Огуић и Никола Кнежевић. Као наставници у њој су деловали Едо Вајнахт, Владимир Пољак, Анте Секулић и други.

Milos Crnomarkovic

¹⁷ АЈ, 66–736–1193, *Захтев книнске општине министру просвете др Раденку Станковићу за отварање учитељске школе у Книну од 30. августа 1933. године*

¹⁸ Branimir Mendeš, *Razvoj i djelovanje učiteljskih učilišta u Šibensko-kninskoj županiji, Titius*, 1,1(2008):285

¹⁹ Ivo Perić, *Razvitak i djelovanje učiteljskih škola u Dalmaciji*, u *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, br. 2 (Zagreb:1965), 181, T. i p.o.

²⁰ Branimir Mendeš, *Razvoj i djelovanje učiteljskih učilišta u Šibensko-kninskoj županiji, Titius*, 1,1(2008), 285

²¹ Ivo Perić, *Razvitak i djelovanje učiteljskih škola u Dalmaciji*, u *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, br. 2 (Zagreb:1965), 182, T. i p. o.

Präparandschule (A School for Teachers) in Knin

Summary

During the 1920s and 1930s, Knin was the center of Zagorje, that is northern, Dalmatia, whereto many other municipalities gravitated. Having this in mind, and the fact that during the Austrian rule – especially because of expressing their national feelings – these areas were neglected and ignored, leadership and citizenship of Knin municipality launched an initiative (March 1921) with the aim of opening a secondary school and *Präparandschule* (state men's teachers school) in Knin. As a response to this initiative, the Minister of Education on May 7, 1925, made a decision to establish a state men's school for teachers in Knin, when suitable premises would be found. A new school building with boarding facilities was soon built, and the municipality administration filed a Submission (1932), and then a Request (1933) to the Minister of Education to open the school, but due to state rationalization reasons these appeals were unsuccessful. Only when the School for Teachers in Imotski fell into serious difficulties (lack of teaching staff and school premises), the competent national authorities decided to move it to Knin. The School for Teachers in Knin worked for a very short period – from school year 1949/50 until 1951/52. Its fate was determined with the assessment of the relevant state authorities that the number of teaching staff was already satisfying and that the other Dalmatian schools for teachers in larger centers could meet further needs for teaching staff.

Извори и литература:

Необјављени извори:

1. АЈ, 66–736–1193, *Dopis Opštine Kninske Opštinskoj upravi br. 1387/21. za otvaranje jedne srednje škole i preparandije u Kninu (рукопис)*, Upravitelj – потпис нечитак
2. АЈ, 66–736–1193, *Одлука министра просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца да се у Книну установи државна учитељска школа, кад се за њу нађу прикладне просторије*
3. АЈ, 66–736–1193, *Уговор о испуњењу обавезе, коју је општина Книн, изјавом својом бр. 864 од 4. маја 1925. године, преузела према Држави ради бесплатног уступка земљишта за зидање Учитељске школе у Книну*
4. АЈ, 66–736–1193, *Преставка општинске управе книнске општине министру просвете др Драгутину Којићу за отварање учитељске школе у Книну од 13. јуна 1932. године*

МИЛОШ ЦРНОМАРКОВИЋ, *Книнска препарандија: од иницијативе и отварања...*

5. АЈ, 66–736–1193, *Захтев книнске општине министру просвете др Раденку Станковићу за отварање учитељске школе у Книну од 30. августа 1933. године.*

Чланци:

1. Branimir Mendeš, *Razvoj i djelovanje učiteljskih učilišta u Šibensko-kninskoj županiji, Titius*, 1,1 (2008):273–301.
2. Ivo Perić, *Razvitak i djelovanje učiteljskih škola u Dalmaciji*, U: *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, br. 2, 155–184. Zagreb: 1965.